

Uvodnik *Editorial*

Irena Lazar

UNESCO katedra in Fakulteta za humanistične študije, Univerza na Primorskem, Slovenija
irena.lazar@fhs.upr.si

Prva številka revije SUH v letu 2022 je posvečena antičnemu steklu. Nabor člankov ni naključen, saj v letu 2022 praznujemo mednarodno leto stekla, ki ga je 18. maja 2021, na pobudo Mednarodne komisije za steklo (ICG), ICOM-Glass in Community of Glass Associations (CGA), razglasila Generalna skupščina Združenih narodov. Med več kot 1100 podporniki iz 74 držav je bila, na pobudo Fakultete za humanistične študije Univerze na Primorskem, tudi Slovenija.

Leto poudarja pomembno vlogo stekla v našem življenju in posebej izpostavlja tehnološki, znanstveni in gospodarski pomen tega pogosto spregledanega prosojnega materiala (<https://iyog2022.org/>). Steklo je prav tako izjemno pomemben medij v umetnosti in njegov zgodovinski razvoj je nedeljiv del tisočletnega razvoja in napredka človeštva.

Vizija mednarodnega leta stekla 2022 je praznovati preteklost, sedanjost in bodočnost tega izjemnega materiala ter slediti ciljem Agende 2030 Združenih narodov. Posebej so izpostavljeni vloga stekla v razvoju človeštva, organizacija mednarodnih znanstvenih in umetniških dogodkov, spodbujanje in širitev vedenja o pomenu bogate zgodovine stekla, poudarjanje povezave med steklom, umetnostjo in kulturo, spodbujanje raziskav o steklu v izobraževalnih in raziskovalnih institucijah, industriji in širši javnosti ter seveda izgradnja in spodbujanje mednarodnih povezav.

Na pobudo slovenskih raziskovalcev antičnega in novoveškega stekla s Fakultete za humanistične študije Univerze na Primorskem, Narodnega muzeja Slovenije, Pokrajinskega muzeja Maribor in Pokrajinskega muzeja Celje, je v Sloveniji nastal projekt »Po stekleni poti/*Upon the Glass Trail*«, s katerim se je Slovenija vključila v praznovanje mednarodnega leta stekla (<https://www.nms.si/si/razstave/e-razstave/11049-Po-stekleni-poti>).

Trinajst slovenskih muzejev že od februarja dalje pripravlja vitrine meseca, v katerih predstavljajo izbrane steklene predmete iz svojih zbirk in depojev. Vitrine in razstave dopolnjujejo raznolika predavanja strokovnjakov in raziskovalcev stekla iz različnih muzejskih in raziskovalnih ustanov.

Fakulteta za humanistične študije se kot izobraževalna in raziskovalna institucija v ta program vključuje s konferenco, potekala bo 5. in 6. oktobra 2022 v Kopru in Ljubljani, ter s tematsko številko revije *Studia Universitatis Hereditati*, ki je pred nami in prinaša nabor znanstvenih prispevkov na temo raziskav antičnega stekla. V njej svoje rezultate predstavljajo mednarodno uveljavljeni raziskovalci stekla iz Bolgarije, Hrvaške, Slovenije, Velike Britanije in Severne Makedonije.

Sklop znanstvenih prispevkov obsega sedem člankov, ki prinašajo razprave na temo materialne kulture stekla v arheoloških kontekstih od prazgodovine do srednjega veka, številko pa

zaključuje še recenzija monografije Muzeja antičnega stekla iz Zadra.

Prvi članek, ki ga je prispeval Boris Kavur, analizira steklene jagode v obliki amforiskov iz različnih arheoloških kontekstov in jih uporabi za interpretacijo širših kulturnih procesov. Odražajo namreč kompleksne družbene mreže, ki so povezovala različne svetove – od antične Makedonije do Baltika, od osrednjega Balkana do osrčja Panonske nižine. Odsevajo svojevrsten prestiž v materialni kulturi prazgodovinskih elit in dokazujejo obstoj trgovske mreže na dolge razdalje.

Naslednji članek, ki so ga pripravili Ana Franjić, Ian Freestone, Borut Križ in Petra Stipančić, prinaša pomembne novosti s področja raziskav in arheometričnih analiz prazgodovinskega stekla Dolenjske. Analizirano gradivo je obsegalo 48 poznobronastodobnih in železnodobnih jagod s prazgodovinskih grobišč Kapiteljska njiva in Mestne njive. Rezultati analiz kažejo, da je bilo steklo, uporabljeno za izdelavo jagod, uvoženo. Elementi v sledovih kažejo analogije z že opredeljenimi tipi stekla, ki izvirajo iz vzhodnega Sredozemlja. Rezultati tako dokazujejo obstoj organizirane in dobro vzdrževane trgovine na dolge razdalje med Dolenjsko in vzhodnim Sredozemljem v času železne dobe.

Tretji prispevek, izpod peresa podpisane, predstavlja izjemno najdbo v kalup pihane steklene čaše steklarja *Enniona* z območja Slovenije; gre za izdelek antičnega mojstra, ki je na svoje steklene posode, pretežno izdelane v prvi polovici 1. stoletja, napisal *Ennion me je izdelal*. Najdba izvira iz naselbinskega konteksta rimske naselbine *Romula* (Ribnica pri Brežicah), carinske in obcestne postaje, kamor so, sodeč po številnih izjemnih najdbah, prihajali tudi po naročilu narejeni stekleni izdelki z vseh strani imperija. V svetovnem merilu pomembna najdba širi poznano mrežo izdelkov sidonskega mojstra z najdišč zahodne Evrope na območje JV Alp in rimske province Panonije.

Naslednji prispevek, ki ga objavlja Zrinka Buljević, predstavlja rimski grob 6 iz Trogirja na Hrvaškem. V poznorimskem grobu, datiranim

na konec 4. in v prvo polovico 5. stoletja, posebej izstopa skodelica z graviranim geometrijskim okrasom, tako zaradi okrasa kot majhnih dimenzij. Skodela, ki je okrašena po vsej površini, ima primerjave v izdelkih, ki so nastajali v steklarskih centrih Dura-Europos, Intercisa, Tanais in Köln. Avtorica članka meni, da je skodela iz Trogirja uvožena iz ene od galsko-renskih delavnic, ki so bile aktivne v 4. stoletju.

Kristina Koseva, doktorska študentka iz Bolgarije, objavlja razpravo o sklopu steklenega gradiva, ki je bilo odkrito med raziskavami leta 2012 v opuščnem vodnjaku rimskega mesta *Serdica* (Sofija) v Bolgariji. Opredeliti je bilo mogoče oblike, kot so konične čaše, svetilke, stekleničke in vrči, posode so bile obdelane in okrašene v toplem in ohlajenem stanju. Glede na stratigrafijo in odkrito gradivo je bil vodnjak najverjetneje opuščen in napolnjen z odpadkom v teku 5. stoletja, v 6. stoletju je bil nad njim že pozidan nov objekt. Na osnovi primerjav je stekleno gradivo datirano v čas med 4. in 6. stoletjem.

Posebej zanimivo gradivo objavlja Dimitar Nikolovski, ki predstavlja majhne steklene uteži (*exagia*), katerih posamična teža ne presega 4,5 g, odkrite v antičnem mestu *Stobi* (današnja Severna Makedonija). Najdbe steklenih uteži za zlate kovance (solidi) so tesno povezane s fiskalnimi in administrativnimi reformami cesarja Anastazija, ki jih je nadaljeval Justinijan I. Uteži so bile v uporabi relativno kratek čas, približno 150 let, in sicer v 6. in prvi polovici 7. stoletja na območju Bizantinskega cesarstva. Najdbe uteži dokazujejo trgovsko in gospodarsko aktivnost mesta *Stobi* še na koncu 6. in v prvi polovici 7. stoletja.

Zadnji prispevek se posveča slikanemu steklu oziroma vitražem. Nikolina Topić predstavlja ostanke slikanega stekla in oken (kosi obarvanega stekla vseh vrst, svinčeni okvirji, mreža za okna) iz katedrale v Dubrovniku iz obdobja od sredine 14. do prve polovice 15. stoletja. Gradivo predstavlja redkost med steklenimi najdbami na Balkanu. Vitraži iz dubrovniške katedrale so bili morda delno izdelani v Dubrovniku pod zahodnoevropskim vplivom ali pa uvoženi iz zahodne Evrope. Nastali so verjetno med sredino 14.

stoletja in letom 1440 (Philip de Diversis v svoji knjigi omenja steklena okna katedrale s podobami svetnikov). Okna so bila poškodovana leta 1573, dokončno uničenje pa je povzročil potres leta 1667.

Številko zaključuje recenzija Irene Lazar, ki je vzela pod drobnogled katalog stalne postavitve Muzeja antičnega stekla v Zadru, objavljen leta 2021 (*Antičko staklo. Katalog stalnog postava Muzeja antičkog stakla u Zadru*), ki sta ga pripravila Anamarija Eterović Borzić in Berislav Štefanac.

Želimo vam prijetno branje!